

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Palotás György

– A TESTVÉR ÉS A FIÚ ÁRNYÉKÁBAN –

**VERANCSICS MIHÁLY (1514–1571?) ÉLETE ÉS IRODALMI
TEVÉKENYSÉGE**

című doktori értekezés

TÉZISEI

TÉMAVEZETŐ: Dr. Kasza Péter

egyetemi docens

SZEGED

2018

I. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYA ÉS CÉLKITŰZÉSE

A 16. század irodalmi élete jelentős humanista szerzőkkel és kiemelkedő alkotásaikkal gazdagította a magyarországi irodalomtörténetet. A korszak közepén bekövetkező katasztrofális politikai események – az 1526-os mohácsi csata, azt követő kettős királyválasztás vagy Buda 1541-es török elfoglalása – nem vethették túlzottan vissza a kultúra embereinek tevékenységét. Az újra meginduló szellemi élet fellendülése éppen az 1540-es évek környékére tehető, amely majd csak a század végére bontakozott ki teljes egészében.

Az értekezés tárgya az egyik 16. század eleji elfeledett humanista, Verancsics Mihály életrajzának részletes ismertetése és fennmaradt irodalmi alkotásainak elemző bemutatása. Tágabb értelemben kísérletet teszünk az 1526-os mohácsi csatát követő irodalmi élet egy szegmensének felvázolására. Az 1526-os évet sok kutató a Hunyadi Mátyás korabeli reneszánsz kultúra, majd a Jagelló-kori kancelláriai humanizmus egyfajta lezárásának tartja.¹ Azonban egy még olyan jelentősnek számító politikai esemény sem lehet igazán számottevő hatással egy művelődés- és eszmetörténeti korszakra. A dolgozat célja egyrészt az, hogy ezt a feltételezett folytonosságot bizonyítsa az 1528-tól már Krakkóban majd később Szapolyai János királyi udvarában költeményeket alkotó Verancsics életművének ismertetésével. Célunk annak bemutatása is, hogy a tárgyalt korszakban nemcsak I. Ferdinánd bécsi udvarában folyt humanista igényű költészet, hanem a magyar király oldalán is figyelemre méltó írók tevékenykedtek. Verancsics Mihály személye azért érdemelhet kiemeltebb figyelmet, mivel az irodalomtörténetírás jószerével eddig nem ismert János király oldalán olyan szerzőt, aki ilyen markáns humanista igényű költészetet folytatott volna.

Az értekezés szűkebb témája éppen ezért Verancsics Mihály munkáinak ismertetése és közlése. A vizsgálódás során egyaránt szerepet játszanak az eszme- és politikátörténeti megfontolások, mint az alkotások műfaj történeti és irodalomtörténeti hagyományba való beillesztése, valamint a nyelvi és stilisztikai elemzések. A komparatív módszer szellemében Verancsics műveinek elemzését igyekszünk egyaránt párbeszédbe hozni a feltételezhető ókori mintáikkal, valamint a középkori és a 16. századi kortárs szerzeményekkel is. Éppen ezért az értekezés egyik célkitűzése az, hogy átfogó képet adjon egy Szapolyai János-párti szerző írói tevékenységéről. A kutatás alapszövegeit részben Verancsics kéziratban maradt, illetve kisebb részben nyomtatásban is megjelent művei teszik ki.

¹ JANKOVITS László, *A Mohács előtti humanista költészet szakaszai = A magyar irodalom története. A kezdetektől 1800-ig*, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., 2007, 146–152.

A disszertáció nemcsak a magyar, hanem a környező népek szakirodalmában is meglévő hiányt igyekszik pótolni, elsősorban Verancsics kéziratai és nyomtatásban megjelent munkái, valamint a magyar és a nemzetközi (elsősorban horvát, lengyel és olasz) kutatásban napvilágot látott szócikkek, monográfiák és tanulmányok felhasználásával.² Vizsgálódásunk során felhasználtunk olyan korábbi munkák eredményeit, amelyek Verancsics Antal, Verancsics Faustus és Statileo János életének és tevékenységének tárgyalása során valamilyen mértékben kitértek a család másik tagjának, Verancsics Mihálynak életrajzi vonatkozásaira is.³

A dolgozat célja mindenekelőtt az volt, hogy bemutasson egy túlnyomórészt Szapolyai János oldalán fáradozó délszláv származású humanistát. Nemcsak Verancsics Mihály életrajzi vonatkozású adatainak feltárását és azok részletes ismertetését végezzük el, hanem a fennmaradt alkotásainak filológiai igényű közlésével (18 lírai, 3 epikai és 1 történeti mű) és azok alapos elemzésével fényt derítünk humanista igényű költészetére és történetírói munkásságára. Emellett igyekszünk elhelyezni őt a korszak alkotói között, így emelve be méltatlanul elhanyagolt személyét a magyarországi irodalomtörténeti kánonba.

II. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETE ÉS VÁZLATOS TARTALMI ISMERTETÉSE

Az **első fejezetben** a tetemes szakirodalomból a jelentősebb és a témába vágó adatokat és információtöredékeket igyekszünk számba venni. Ezekből az is kiderül, hogy bár számos kutatási részeredmény szóba kerülhet, mégis alapvetően a téma elhanyagoltsága tapasztalható nemcsak a magyarországi, hanem a nemzetközi szinten is. Ezek beható tanulmányozása után, valamint az előkerült újabb adatok fényében az eddigi ismeretek átgondolására, számos helyesbítésre és pontosításra is sor kerül.

A **második fejezetben** Verancsics Mihály életének legfontosabb eseményei kerülnek bemutatásra. A biográfiai adatok ismertetése során kiemelt figyelmet fordítunk az eddigi szakirodalomban ismert információk közlésére, azok valóságalapjának megvizsgálására és az esetleges tévedések és félreértések helyesbítésére. Verancsics Mihály életrajzi adatainak pozitívista szemléletű rendszerezését igyekszünk elvégezni. Számos esetben újszerű megállapításokat teszünk: Verancsics születési évének pontos meghatározása (1514), krakkói tanul-

² Például: Abate Alberto FORTIS, *Viaggio in Dalmazia*, vol. I, in Venezia, presso Alvise Milocco, all' Apolline, 1774, 137–146; Maria CYTOWSKA, *Tworczosćpoetycka Michala Vrančića*, Most: časopis za međunarodne književne veze, (1991), 1–2. sz., 226–236; Waclaw URBAN, *Związki Dalmatyńcyków braci Vrančićów z Polską I Polakami (XVI w.)*, Przegląd Historyczny, 78(1987), no. 2, 157–165 stb.

³ Például: PODHRADCZKY József, *Néhaj Verancsics Antal esztergomi érseknek példás élete*, Pest, Gyurián József, 1857; SÖRÖS Pongrác, *Adatok Verancsics Antal primás családi viszonyaihoz*, Magyar Sion, 11(1897), 1. sz., 18–31; Diana SORIĆ, *Obiteljski korespondenti Antuna Vrančića (1504.-1573.): Biografski podaci i lokacija rukopisne građe*, Povijesni prilozi, 47(2014), no. 47, 35–62 stb.

mányainak kezdete (1527), dalmáciai hazatérének ideje (1544), Dobrojevich Katalinnal kötött házasságának éve (1545) valamint halálának hozzávetőleges időpontja (1570-es év vége, illetve az 1571-es év eleje). Továbbá árnyaltabb képet adunk krakkói és esetleges bécsi tanulmányairól, valamint Krakkóhoz köthető kulturális kapcsolatairól. Nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy családtagjaihoz fűződő viszonyát minél reálisabban és plasztikusabban bemutassuk. Verancsics Antalhoz; édesapjához, Verancsics Ferenchez; valamint feleségéhez és gyermekeihez feltétel nélküli ragaszkodás fűzte; míg nagybátyjával, Statileo Jánossal; mostohaanyjával, Angelica Ferróval; valamint mostohatestvérével, Verancsics Péterrel állandó konfliktusai akadtak. Ezeket a családi nézeteltéréseket – különösen az erdélyi püspökkel történő nyílt szakítását – törekszünk részrehajlás nélkül bemutatni. Krakkói és bécsi tanulmányai, a kiváló családi körülményei, valamint a Szapolyai-udvarban elért írói eredményei ellenére nem vált Verancsicsból sem elismert költő, sem pedig tekintélyes főúr a budai udvarban. Ez azért lehet meglepő, mivel a nepotizmus, a rokonpártolás bevett támogatási forma volt a korban. Ez történt a 15. században Vitéz János és Janus Pannonius esetében, de a 16. században a Verancsics családban is akadt bőven erre példa (pl. Beriszló Péter és Statileo János, Statileo János és Verancsics Antal, majd Verancsics Antal és Verancsics Faustus patrónusi viszonyában). Ez azonban nem valósult meg Verancsics Mihály esetében, éppen ezért ezt a látszólagos ellentmondást igyekszik a disszertáció ezen szakasza többek között szemügyre venni. Ebben az életrajzi fejezetben végezetül megkíséreljük számba venni Verancsics Mihály rokonaihoz, közeli barátaihoz, költőkhöz és írókhoz, valamint a korszak nagyformátumú személyeihez fűződő kapcsolatait. Célunk elsősorban az, hogy egy minél részletesebb kapcsolati hálót igyekezzünk felvázolni Verancsics Mihály személye körül.

A kutatás alapszövegeinek számbavétele és azok kézirati hagyományának ismertetése a **harmadik fejezet** feladata. Az előzetes feltételezés alapján – miszerint nemcsak Verancsics Antal írásainak nyomára lehet bukkanni az ún. Verancsics-hagyatékban, hanem más szerzőkére is – néhány testvérének is tulajdonítható művet lehetett ebben beazonosítani.⁴ További magyarországi (Budapest) és külföldi (pl. Krakkó, Varsó, Zágráb és Bécs) közgyűjtemények anyagának átvizsgálása után bizonyossá vált, hogy ezek mellé további szerzemények is csatlakoznak. Ezek lelőhelyét és pontos formai sajátosságait ismerteti a harmadik fejezet. Verancsics Mihály fennmaradt munkáit kronológiai és műfaji szempontok alapján csoportosítjuk, majd táblázatos formában közreadjuk az eredményeket. Ezekhez végül egy rövidítésjegyzéket is csatolunk, amelynek segítségével a dolgozat későbbi részében hivatkozunk az adott műre.

⁴ Legjelentősebb forrásunk a 12 költői művét tartalmazó *Praeludia Michaelis Verantii* elnevezésű kötetes gyűjtemény. – OSZK Kézirattár, *sign.* Quart. Lat. 776, terjedelme 30 folio, 275×205 mm méretben.

A probléma jelentőségének megfelelően külön fejezeteket szentelünk annak a kérdésnek, hogy a klasszikus értelemben véve Verancsics Mihály valóban humanista költőnek és történetírónak tekinthető-e. Előbbi esetében elsősorban az antik művek *imitatio*ja és esetleges *aemulatio*ja kerül a fejtegetésünk középpontjába. Világosan látszik az, hogy Verancsics Mihály gyakran és módfelett tudatosan utánozta mind szó szerinti szövegátvételekkel és tartalmi párhuzamokkal, mind pedig a műfajok és a stílusbeli hangnemek átvételével a Kr. e. 1. és Kr. u. 1. századi római szerzőket (elsősorban Vergiliust, Horatiust és Ovidiust). Az értekezés egyik legfontosabb célkitűzése az, hogy átfogó képet adjon erről a mintakövetésről az egyes művekben. Emellett arra is törekszik, hogy a humanista költőkre jellemző másik alapvető tulajdonság, azaz az ókori auctorok meghaladásának ambíciója is bizonyítva legyen Verancsics költészetében. A dolgozat ebben a szakaszában a teljességre törekszünk, így Verancsics jelenleg fellelhető összes költői alkotását bevonjuk a vizsgálódásunkba.

A **negyedik fejezet** alfejezeteiben tehát Verancsics Mihály költői műveinek bemutatása és elemzése során elsősorban a következő nagyobb témaköröket érintjük.

(IV. 1) Az 1528 tavaszán született *Querela Hungariae de Austria* és *Alia querela Hungariae contra Austriam* elnevezésű elégiái tovább gazdagítják az eddig is eléggé bőséges ismereteinket a 16. századi panaszirodalomról. A *querela Hungariae*- és a *fertilitas Pannoniae*-toposz valamint a *propugnaculum Christianitatis* gondolat egyaránt hangsúlyosan megjelennek elégiáiban. Az irodalmi motívumokat összevetve a korábbi és a korabeli történelmi helyzettel a dolgozat bemutat néhány egyedinek számító elemet is Verancsics munkáiban. Ezek mellett habár Verancsics kétségtelenül Ovidius *Heroides* című munkáját tekintette műfaji alapnak Pannonia Austriához intézett elkeseredett panaszkodásának kifejezésében, mégis a heroida műfaját megújítva egyúttal sajátosan magyarországi színezetű költeményeket is megalkotott. Verancsics emellett irodalmi példát is nyújtott arra, hogy hogyan lehet egy irodalmi műfajt (invektívát) a politikai-publicisztikai irodalom szolgálatába állítani a Szapolyai királysága, valamint az 1528-as török-magyar szövetség melletti nyílt kiállásával.

(IV. 2) A lengyelországi kulturális élettel Verancsics elsősorban Piotr Tomicki udvarán keresztül került érintkezésbe. Itt született alkotásain leginkább Tomicki politikai irányvonalára és szellemi befolyása érezhető. Krakkóban az 1530-as és az 1540-es évek folyamán kétségtelenül elismert és gyakran foglalkoztatott írónak számított, amelyet az ókori szerzők (Juvenalis és Cicero) műveinek kiadásában való közreműködése, valamint az 1540-es évektől nyomtatásban megjelenő saját munkái (1539-ben az *epithalamiuma*, majd 1540-ben az *epicediuma*) is bizonyítanak. A korabeli források, saját levelezése és magának az írásainak

tartalma, valamint ajánlásai alapján ez idő tájt kapcsolatba került számos jelentős politikussal és humanista értelmiséggel. Többek között Piotr Tomickivel, Stanisław Hosiusszal, Andrzej Krzyckivel, Jusztusz Decjusszal, Andrzej Zebrzydowskival, Simon Aretophylusszal, Valentinus Polidamusszal, a nyomdáján keresztül Hieronymus Vietorral, végül a lengyel királlyal, I. Zsigmonddal ápolt jó viszonyt.

(IV. 3) Az *In Valentinum Polydamum, historiae Hungaricae scriptorem ineptissimum* kapcsán nemcsak egy eddig kevésbé kutatott történeti munka kerül a vizsgálódásunk előterébe, hanem Verancsics Mihály költészetről és történetírásról alkotott nézeteit is behatóan tudjuk elemezni. Verancsics összhangban Horatius és Catullus elképzeléseivel a költői szerep felelőségteljes jellegét hangsúlyozta. Saját véleménye is az volt, hogy egy írónak kerülnie kell a nyílt szolgálalkúságot, hiszen nem szabad, hogy anyagi érdekei vezéreljék tevékenysége során. Első helyen mindvégig a jó hírnév, de leginkább az irodalom és művészetek – a Múzsák szerepeltetésének elsősorban ez lehetett a végső célja – magasabb rendű céljai álljanak a költők előtt. Megfigyelhetjük, hogy Verancsics a történetírás elmélete és gyakorlata kapcsán Horatius és Lukianos mellett vélhetően a kortárs elméletírók (*trattatisti*) újszerű tanácsait követte. A retorikus történetírás előírásai mellett arra is törekedett, hogy ne csak a régmúlt eseményeit, hanem saját korának történéseit is felkutassa, feltárja majd leírja. Valentinus Polidamus valójában tényleg nem alkotott maradandó művet 1536-ban, azonban Verancsics személyes érdekektől is vezérelve túlon túl igazságtalan ítéletet fogalmazott meg történetírói érdemeiről és a *De origine ac rebus gestis Hungarorum* jelentőségéről. Verancsics elsősorban a költészet védelmében kritizálta Polidamus tevékenységét a Múzsák szerepének nyomatókosításával. Viszont, ha ettől elvonatkoztatva tekintünk Polidamus alkotására, akkor az mégiscsak jelentősnek mondható. Ugyanis Thuróczy János krónikáját a recepció-történetében először használta fel tudatosan és kimerítően egy 16. századi szerző, akinek nyomtatásban is megjelent történeti munkája. (Habár Ransanus és Bonfini is igénybe vette a Thuróczy-krónikát, ám saját írásuk ekkor még nem, majd csak 1558-ban, illetve 1568-ban jelent meg.) Így Polidamus munkája által szélesebb olvasóközönség elé tudott lépni elődje, Thuróczy János történeti összefoglalója.

(IV. 4) Verancsics Mihály 1539-es epithalamiuma (*Ioannis Hungariae regis nuptiae*) kapcsán Szapolyai János és Jagelló Izabella házasságának részletesen bemutatott eseményeinek leírását végezzük el. Az események alakulását nemcsak a krakkói udvarban kísérvük nyomon, hanem a magyarországi utazást, a budai megérkezést és azt követő esküvőt is részletesen ismertetjük. Az események tárgyalása során nemcsak Verancsics munkáját hasz-

náljuk fel, hanem a lengyel (Łukasz Górnicki) és magyar (Bethlen Farkas, Istvánffy Miklós) forrásokat is bevonjunk vizsgálódásunkba. Ennek a fejezetnek éppen ezért történet-tudományi jelentősége is van. Politikatörténeti vonatkozásban emellett újabb művét látunk arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetséges egy költőnek támogatni és propagálni Szapolyai János magyar királyságát és dinasztikus terveit, valamint a lengyel-magyar összefogást. Említésre kerül Verancsics nászdalában a Habsburgokkal történő megegyezés is. Műfajttörténeti szempontból megvizsgáljuk és megállapítjuk azt is, hogy Verancsics egyrészt tudatosan utánozta az ókori retorikaiszerzők és római költők (elsősorban Catullus) műveit, másrészt a krakkói menyegzőre készült egyéb lengyel alkotásokat is behatóan ismerte és ezeket fel is használta saját munkájában. Reményeink szerint további kutatási lehetőségeket rejt magában a más szerzőktől származó (és fennmaradt) nászdalok elemzése, amely munka értékes részét jelentené a 16. századi nászdalirodalom nemesi udvarokhoz kapcsolódó történetéhez.

(IV. 5) Az 1540-es Statileo-epistola alapján igyekszünk objektíven értékelni Statileo János és Verancsics Mihály családi viszonyait. Mind a két személy meglehetősen nehéz természetű volt, éppen ezért kapcsolatuk sohasem lehetett felhőtlen. Ezt a művet Statileo János valószínűleg sohasem kapta meg. Életrajzi vonatkozásait és műfajttörténeti kapcsolatait azonban mindenképpen figyelemre méltónak tarthatjuk. Számos életrajzi adattal szolgál, amelyeket az eddigi kutatás nem ismert. Ezeknek az adatoknak a forrásértéke viszont vitathatatlan a szerző személyes beszámolója miatt. Verancsics sokszor és sok művében utánozta az ókori elődöket (Horatius, Catullus, Ovidius stb), de talán ebben a művében a legegységelműbb Ovidius követésének igénye. A vég nélküli panaszkodás, a magára hagyott szenvedő és a hajthatatlan rokon közötti párbeszédesség jelleg mind a *Heroides* beszédhelyzetére emlékeztetnek, míg a mellőzöttség érzése és „száműzetés” egyértelműen az ovidiusi relegáció mintáját követik a *Tristia* és az *Epistulae ex Ponto* művek felhasználásával.

(IV. 6) A Szapolyai-család életéhez kapcsolódó 1540-es alkotásaiban Verancsics elsősorban az udvari költő szerepében tűnik fel. Emellett a Verancsics-testvérek szoros irodalmi kapcsolatára is mintaképpül szolgál az, hogy mind a ketten hasonló jellegű üdvözlő költeményt írtak János Zsigmond születésére. Verancsics Mihály epicediumának (*In obitum Ioannis Hungariae regis. Lacrimae 1540*) elemzése során nyilvánvalóvá válik az is, hogy Verancsics jelentősen épített az ókori *apotheosis*-hagyományra és Vergilius, valamint főleg Ovidius műveire (pl. *Metamorphoses* XV. könyvére). Verancsics ezen műve kapcsán kimutatjuk, hogy a gyászirodalom kötelező elemeit nemcsak az ókori hagyományból, hanem a kortárs elméletírók műveiből (pl. Scaliger) is meríthette. A vers részletes elemzése ürügyén újabb

bizonyítékkal szolgálunk Verancsics politikai témájú költészetére is (János Zsigmond trónigényének hangoztatása). Végül eseménytörténeti szempontból is teszünk pár kiegészítést (pl. az 1540-es földrengés problémája), valamint Verancsics filozófiai gondolkodásának pszeudepikureus jellegére is ráirányítjuk a figyelmet.

(IV. 7) A *Ruthenae virginis error* elégiafüzért tarthatjuk Verancsics Mihály egyik legjobban sikerült költői művének, amelynek az első változata valamikor 1543 és 1545 között készülhetett el. Ezek az elégiák mindamellett semmilyen módon nem kapcsolódnak az országos politikai történésekhez és a Szapolyai-családhoz. Új témák is előtérbe kerülnek Verancsics költészetében: a szerelem és a betegségek bemutatása. A legtöbb nyomtatásban kiadott alkotása Krakkóban látott napvilágot, azonban ezen gyűjtemény első elégiáját már Bécsben nyomtatták ki 1591-ben halála után. A költemények hangvétele és formája letisztultabb, szemben a korábbi írásaival. Az első darabban erőteljesen érzékelhető a mintakövetési szándék (elsősorban Vergilius és Ovidius), azonban az ezt követő többi munkájában az *aemulatio* igénye is tetten érhető. Azonban most mindössze három, de eddig nem ismert elégiája tartalmi bemutatására törekszünk. Ezek műfaj történeti és stilisztikai elemzését a jövőbeli kutatások feladatának tartjuk. Végül Verancsics széles látókörére az is bizonyítékul szolgál, hogy az orvosi jellegű témákat is meglehetősen pontosan és szakszerűen tudott megverselni.

A dolgozat **ötödik fejezete** Verancsics négy prózai írásának bemutatásával és interpretációjával foglalkozik. Mint látható ebben az esetben nem törekszünk teljességre. Ezen alkotások tanulmányozása elsősorban három szempont alapján látszik megkerülhetetlennek. Egyrészt tovább árnyalják Verancsics írói tevékenységét és tanúsággal szolgálnak arra, hogy személyét helytelen volna egyedül a humanista költő képére korlátozni.

(V. 1) Másrészt a *Liber de rebus Hungaricis anni M. D. 36* című historiája kapcsán felhívjuk arra a figyelmet, hogy Verancsics Mihálynak jelentős szerepe lehetett Verancsics Antal végül el nem készült nagy történeti művének munkálataiban. Az anyaggyűjtésen kívül kétségtelennek látszik az is, hogy a Verancsics-hagyaték néhány történeti munkája az ő fogalmazványa is lehet. Rámutatunk arra, hogy szoros írói kapcsolat feltételezhető testvére és közte a történeti alkotások esetében. A *De apparatu Ioannis regis...* és a *Dialogus Verancii...* érintőleges elemzése során igyekszünk bemutatni, hogy a korábbi kutatók (Acsády, Bartoniék, Gyulai, Gözsy) szerzősége vonatkozó megállapításai nem következetesek. Verancsics történeti munkájának elemzése által pedig egy újabb forrást emelünk be a történettudományi kutatásokba az 1536-os év kül- és belpolitikai eseményei kapcsán. Ezek közül talán Kassa elfoglalásának története emelkedik ki, amelyet a történetírók közül valószínűleg Verancsics

Mihály ismertetett a legrésztetesebben. Irodalmi szempontból értékelve alkotását, az újabb tényekkel és adatokkal szolgál arra, hogy Verancsics írói tevékenységét elsősorban a klasszikus ókori szerzők *imitatiója*, de főleg azok *aemulatiója* határozza meg. Ebben a történeti beszámolóban elsősorban Iulius Caesar történeti feljegyzéseinek hatása mutatható ki. A szövegátvételek és párhuzamos gondolatok megjelenése a *Commentarii de bello Gallico* használatát feltételezik, míg Szapolyai és Ferdinánd szembeállítása, s harcuk értékelése párhuzamba állítható Caesar és Pompeius ellenségeskedésével a *Commentarii de bello civilibus*.

(V. 2) Harmadszor igyekszünk arra is rámutatni, hogy kisebb prózai munkáinak vizsgálata szintén elengedhetetlenül fontos lehet Verancsics írói tevékenységének megítélésében. A *Dalmatiae encomii principium* Verancsics szülőföldje iránt érzett feltétlen szeretete és patriotizmusa miatt lehet kifejezetten érdekes. Emellett az 1528-es querelákban kimutatott *fertilitas*-toposz másik előfordulására is mintával szolgál. Ennek a toposznak a dalmáciai tengerpartra történő értelmezése mindenképpen egyedinek számít a vándormotívum eddigi történetében. A vallási köntösbe öltöztetett *Confessio* című könyörgése elsősorban Verancsics Mihály 1550-es évekbeli érzelmi világára, büntudatára és gyötrődő lelki állapotára szolgál bizonyoságul. Végül a *Moderni temporis oratio ad Deum* elemzése során láthatjuk, hogy Verancsics nemcsak az antikvitás irodalmának termékeit, hanem a középkori alkotásokat is utánzásai alapjának tekintette. Számos bibliai utalás, ezek parafrázisa és szó szerinti idézése mellett ezen munkájára alighanem a török elleni harcra felszólító pápai bullák is hatással lehettek. Itt elsősorban az 1456-os *Bulla orationum*ra kell valószínűleg gondolni. Politikai vonatkozásban pedig rámutatunk az imádság értelmezésében arra is, hogy a korai években tapasztalt Habsburg-ellenessége mögött nincs komolyabb erkölcsi meggyőződés, ugyanis ebben már éppen Habsburg Miksa király győzelmét remélte a törökökkel szemben.

III. AZ ÉRTEKEZÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI, AZOK HASZNOSÍTÁSI LEHETŐSÉGE

A disszertáció jelentősége abban áll, hogy egy kevésbé ismert humanista szerzőt igyekeznek beemlíteni a magyar irodalomtörténeti kutatásokba. A dolgozat végén egy képanyag is található, amely az egyes műalkotások elemzését könnyítheti meg. A legjelentősebb azonban az, hogy a jövőbeli filológiai elemzések megkönnyítése érdekében a disszertációban tárgyalt összes alkotást, Verancsics Mihály személyéhez kapcsolódó forrásokat, valamint Verancsics levelezésének összefoglaló táblázatát szintén közöljük a dolgozat **függelékében**. Ebben az appendixben a tudományos szövegkiadás alapelveivel összhangban és a kritikai kiadások igényével jelennek meg Verancsics eddig előkerült szerzeményei. A szövegkritikai jegyzetek

és forrásapparátus mellett tárgyi annotációk is segítik ezek jobb megértését. A dolgozat ezen része mindenképpen hiánypótlónak tekinthető, mivel olyan költemények és prózai munkák válnak így kutathatóvá, amelyek eddig kéziratos formában és elszórt lelőhelyeken voltak csak (ha egyáltalán) elérhetők a szakemberek számára.

Mindezekon túl jelen disszertáció konklúziójaként két dolgot kívánunk kiemelni. Egy ismeretlen magyarországi humanista életét igyekszünk minden szempontból a lehető legrészletesebben ismertetni. Írói tevékenysége kapcsán nemcsak az nyer bizonyítást, hogy a 16. század közepén nemhogy nem zárult le az előző korszakok reneszánsz és humanista irodalma, hanem igencsak számottevő alkotások születtek ekkor. Emellett nemcsak a bécsi udvarban, hanem Szapolyai királyi udvarában is komoly irodalmi élet folyhatott. Az eddig ismert és részletes(ebb) vizsgálódások alá vont délszláv szerzők (pl. Brodarics István, Verancsics Antal és Tranquillus Andronicus) közé kutatásainknak köszönhetően egy újabb, Verancsics Mihály személye is bekerül. Dolgozatunk egyik legfontosabb része emellett az a függelék, amely Verancsics eddig felkutatott latin nyelvű műveit közli.

Végezetül a dolgozat már amúgy is szétfeszített terjedelmi korlátjai nem tették lehetővé, hogy egyes kérdések súlyuknak megfelelően kerüljenek tárgyalásra. Munkánk befejeztével felmerült bennünk a kérdés, hogy melyek lehetnének jövőbeli kutatási irányaink, amelyek kapcsolódhatnak a felvetett problémákhoz. Arra a következtetésre jutottunk, hogy jelen disszertáció továbbfejlesztése mind térben, mind időben több irányba és több témakör mentén is lehetséges. A további felmérések feladatának tartjuk többek között azt, hogy más közép-európai közgyűjteményének átvizsgálásával nagyobb bizonyossággal állíthassuk azt, hogy nem maradt fenn több Verancsics Mihálynak tulajdonítható alkotás. Az egyes művek során bizonyossá vált Verancsics imitációs szándéka, és úgy gondoljuk bőven lehetséges további mintáira bukkanni nemcsak az ókori, hanem a középkori és újkori irodalomban. Befejezés-képpen két további lehetősége is lehet a kutatások folytatásának. Egyrészt Verancsics Mihály történetírói tevékenységének vizsgálatát nem tekinthetjük lezártnak, bizonyosnak látszik ugyanis az, hogy testvére és közte sokkal meghatározóbb interakció folyhatott ennek során. Éppen ezért a Verancsics-gyűjtemény többi történeti munkájának szerzőségét részben kétségbe kellene vonni az eddig elfogadott szakirodalmi állásponttal szemben. Másrészt a fejtegetések újabb irányát jelentheti Verancsics Mihály levelezésének behatóbb vizsgálata. Ez nemcsak abban merülhetne ki, hogy az eddig előkerült leveleket a humanista episztola-irodalom alapján elemezzük és értékeljük, hanem kísérletet lehet arra is tenni, hogy további levelek nyomára akadjunk eddig nem kutatott gyűjteményekben.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉBEN MEGJELENT SAJÁT PUBLIKÁCIÓK

a) Idegen nyelven

1. *Birth and Death in Michael Verancius' Poems Written to the Szapolyai Family in 1540 = Sapiens Ubique Civis. Proceedings of International Conference on Classical Studies*, eds. János NAGYILLÉS, Attila HAJDÚ, Gergő GELLÉRFI et al., Bp., ELTE Eötvös József Collegium, 2015 (Antiquitas-Byzantium-Renascentia XIII sorozat), 407–424.
2. *The Role of Volusius, Choerilus, and the Muses in a Poem of Michael Verancius (1536)*, *Acta Ant. Hung.*, 54(2014), 259–275.
3. *Politics and Literature in the Elegies of Michael Verancius in 1528 = Colloquia Maruliana*, ed. Neven JOVANOVIĆ et al., vol. 23, no. 23, Split, 2014, 55–83.
4. *'The Scythian–Sarmatian Wedding' and the Epithalamion of Michael Verancius (1539) = Colloquia Maruliana*, ed. Neven JOVANOVIĆ et al., vol. 23, no. 23, Split, 2014, 99–118.

b) Magyar nyelven

1. *Moderni temporis oratio ad Deum. Verancsics Mihály 1566-os (?) törökellenes imádsága = Lymbus – Magyarságtudományi Forrásközlemények 2016*, szerk. UJVÁRY Gábor, LENGYEL Réka, Bp., 2016, 77–85.
2. *Verancsics Mihály és a Liber de rebus Hungaricis 1536 = Szóra bírni az újkort: A III. KoraujkorÁSZ doktorandusz konferencia tanulmányai*, szerk. BODNÁR-KIRÁLY Tibor, HENDE Fanni, PATAKI Katalin, Bp., ELTE-BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, 2016, 116–138.
3. *Egy 16. századi „volusiusi Annales” ellen: hogyan ne írjunk történelmet = Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–16. századi Magyarországon*, szerk. BÉKÉS Enikő, KASZA Péter, LENGYEL Réka, Bp., MTA Bölcsészettudományi Intézet, 2015, 109–118.
4. *Apoteózis-motívumok Verancsics Mihály 1540-es epicediumában = Corollarium*, főszerk. TAR Ibolya, tom. II, Szeged, 2015, 18–29.
5. *Verancsics Mihály nászdala Szapolyai János és Jagelló Izabella esküvőjére (1539) = Lymbus – Magyarságtudományi Forrásközlemények 2012–2013*, szerk. UJVÁRY Gábor, LENGYEL Réka, Bp., 2014, 25–44.
6. *Az 1539-es krakkói „nászdalverseny” = Corollarium*, főszerk. TAR Ibolya, tom. I, Szeged, 2013, 6–19.
7. *„Őt sarjam, őt emeld magatokhoz királynak!” – Szapolyai Jánost dicsőítő querelák a 16. század első feléből*, *ItK*, 117(2013) 4. sz., 432–463.